

DOI: 10.31648/kpp.12038

**Anna Franusz**

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0002-7464-7830

anna.franusz@uwm.edu.pl

## Kognicja sądu opiekuńczego w istotnych sprawach dziecka dotyczących wyznania

### Wstęp

W istotę władzy rodzicielskiej nad małoletnim wpisanych jest szereg uprawnień i powinności, mających na celu właściwe przygotowanie dziecka do wejścia w dorosłość oraz ochronę małoletniego i jego majątku w okresie pozostawania pod pieczę rodziców. W świetle art. 95 § 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy<sup>1</sup> w zakresie władzy rodzicielskiej mieści się bowiem prawo i obowiązek wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz wychowywanie dziecka z poszanowaniem jego godności i praw.

Wśród elementów składających się na treść władzy rodzicielskiej za nadrzędną uznaje się pieczę nad dzieckiem, obejmującą dbałość o wychowanie dziecka i kierowanie nim, w szczególności poprzez troskę o jego fizyczny i duchowy rozwój, a także należyte tj. adekwatne do jego uzdolnień, przygotowanie dziecka do pracy dla dobra społeczeństwa (art. 96 § 1 k.r.o.)<sup>2</sup>. Starania rodziców o prawidłowy rozwój małoletniego sprowadzają się przede wszystkim do czynności o charakterze czysto faktycznym, np. dbanie o zdrowie małoletniego, jego edukację, rozrywkę itp. Wśród nich na uwagę zasługują starania polegające na właściwym ukształtowaniu dziecka pod kątem światopoglądowym i etycznym poprzez wpajanie małoletniemu określonych wzorców zachowania

<sup>1</sup>T.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 2809 ze zm., dalej jako k.r.o.

<sup>2</sup>W literaturze przedmiotu trafnie przyjęto, że wskazane w art. 96 § 1 k.r.o. obowiązki związane z troską o duchowy i fizyczny rozwój dziecka oraz z przygotowaniem go do pracy w przyszłości stanowią doprecyzowanie dyrektywny odwołującej się do powinności wychowania dziecka i kierowania nim – tak: T. Smoczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2016, s. 237.

(w sferze estetycznej, etycznej, obyczajowej itp.), kształtowanie jego światopoglądu, systemu wartości oraz odpowiedniej postawy moralnej<sup>3</sup>. W doktrynie przyjmuje się, że wspomniane działania stanowią istotę wychowania dziecka poprzez wykazywanie troski o jego duchowy rozwój<sup>4</sup>. Nie ulega wątpliwości, że na światopogląd dziecka i wyznawane przezeń wartości, niebagatelny wpływ wywiera także wychowanie dziecka w danej religii bądź według modelu ateistycznego<sup>5</sup>.

Wychowanie dziecka w duchu określonego światopoglądu powinno przebiegać przy zgodnym współdziałaniu obojga rodziców małoletniego. Praktyka ukazuje jednak, że kwestia wyznania dziecka bywa zarzewiem konfliktu między osobami sprawującymi władzę rodzicielską nad dzieckiem, która to sytuacja *prima facie* wydaje się czynić nieodzowną władcą ingerencję sądu w konflikt rodzicielski na podstawie przepisu art. 97 § 2 k.r.o. (rozstrzygnięcie przez sąd w istotnej sprawie dziecka w sytuacji braku porozumienia rodziców)<sup>6</sup>. Jednakże ta jakże specyficzna sfera życia człowieka, z uwagi na przewidzianą prawem ochronę autonomii w zakresie światopoglądu, uzasadnia rozstrzygnięcie dwóch wątpliwości. Po pierwsze, czy kwestia wyznania należy do kategorii spraw określanych mianem istotnych spraw dziecka w rozumieniu art. 97 § 2 k.r.o.? W wypadku uzyskania odpowiedzi twierdzącej na powyższe pytanie należałoby zmierzyć się z rozstrzygnięciem kolejnej wątpliwości dotyczącej istnienia kognicji sądów powszechnych w sporach związanych z wychowaniem dziecka w określonej religii (lub bezwyznaniowo).

### Swoboda rodziców w wychowaniu dzieci wedle własnych przekonań

W działaniach polegających na wychowaniu dziecka rodzice są zasadniczo autonomiczni<sup>7</sup>. Organy państwa jedynie w razie potrzeby służą rodzicom pomocą w wykonywaniu władzy rodzicielskiej (art. 100 § 1 k.r.o.). Ponadto sąd opiekuńczy wydaje odpowiednie zarządzenie, ingerując tym samym we władzę rodzicielską, dopiero wtedy, gdy zagrożone jest dobro dziecka (art. 109 § 1 k.r.o.). Mając na uwadze powyższe uregulowania, należy przyjąć, że ustawodawca nie przewidział bieżącego nadzoru państwa nad sposobem wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka<sup>8</sup>. Model

<sup>3</sup>Na wspomniane elementy władzy rodzicielskiej uwagę zwracają m.in.: ibidem, s. 269; S. Grobel, [w:] J.M. Łukasiewicz (red.), *Instytucje prawa rodzinnego*, Warszawa 2014, s. 190; T. Sokołowski, *Władza rodzicielska nad dorastającym dzieckiem*, Poznań 1987, s. 18–20.

<sup>4</sup>T. Sokołowski, op. cit., s. 18–19, przede wszystkim zaś s. 32.

<sup>5</sup>Por. H. Haak, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Władza rodzicielska*, Toruń 1995, s. 52, 55; J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016, s. 514; A. Zieliński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2011, s. 193.

<sup>6</sup>„Wydane w trybie art. 97 § 2 k.r.o. postanowienie zastępuje wolę rodziców. Przesłankę rozstrzygnięcia o istotnych sprawach dziecka, ze względu na szczególny charakter stosunków między rodzicami a dziećmi, stanowi dobro dziecka, decydujące w nich o stopniu staranności rodziców w wykonywaniu władzy rodzicielskiej” – postanowienie SN z 6 czerwca 2000 r., sygn. akt I CKN 786/98, OSNC 2001, Nr 1, poz. 6.

<sup>7</sup>J. Strzebińczyk, [w:] T. Smoczyński (red.), *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 12, Warszawa 2011, s. 293 i nast.

<sup>8</sup>Ibidem. Zob. także J. Sauk, *Granice obowiązków i praw rodziców wobec dzieci i społeczeństwa. Studium prawnoporównawcze*, Toruń 1967, s. 88 i nast. Szerzej na ten temat: H. Dolecki, *Ingerencja sądu opiekuńczego w wykonywanie władzy rodzicielskiej*, Toruń 1983.

ten należy uznać za niewątpliwie słuszny, zaś rozwiązanie przeciwnie, polegające na regularnym monitorowaniu aktualnej sytuacji każdego dziecka (abstrahując od idącej w parze z takim rozwiązaniem obszernej sprawozdawczości odpowiednich organów państwa np. w postaci licznych sprawozdań kuratorskich), stanowiłoby nadmierną i nieuzasadnioną ingerencję w życie rodzinne.

W odniesieniu do sposobu wychowania dziecka istotne źródło wspomnianej autonomii stanowi przede wszystkim Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.<sup>9</sup> W art. 48 ust. 1 ustawy zasadniczej uregulowano prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, przy czym nie ulega wątpliwości, że obejmuje ono także możliwość wychowania dziecka w dowolnej religii. Niezależnie od powołanego przepisu art. 53 ust. 3 Konstytucji RP stanowi, że rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniami.

Przywołana swoboda rodziców w zakresie wyboru religijnego modelu wychowania dziecka pozostaje w bezpośrednim związku z konstytucyjnym prawem do wolności sumienia i wyznania (art. 53 ust. 1 Konstytucji RP), postrzeganym wspólnie jako jeden z fundamentów demokratycznego państwa prawa<sup>10</sup>. Z analizowanym prawem związana jest także zasada neutralności światopoglądowej organów państwa, polegająca na tym, że władze publiczne zachowują bezstronność w sprawach wyznania, zapewniając obywatelom swobodę wyrażania swoich przekonań religijnych. Wspomniana zasada stanowi przedmiot regulacji art. 25 ust. 2 Konstytucji RP i nadano jej rangę normy ustrojowej państwa, na co wskazuje umieszczenie jej w rozdziale I ustawy zasadniczej<sup>11</sup>.

Konstytucyjna wolność sumienia i religii obejmuje zarówno swobodę w przyjmowaniu i wyznawaniu dowolnej religii<sup>12</sup>, jak i w możliwości jej praktykowania w różnorodnych formach. W świetle art. 53 ust. 2 Konstytucji RP przejawami wspomnianej wolności są w szczególności: wolność w wyborze religii, wolność w uzewnętrznianiu przyjętego wyznania (indywidualnie, wraz z innymi publicznie oraz prywatnie), uprawianiu kultu, modlitwy, uczestniczenia w obrzędach, nauczaniu, korzystaniu z pomocy religijnej (bez

<sup>9</sup>Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.

<sup>10</sup>Np. wyrok ETPC z 13 grudnia 2001 r. w sprawie *Église métropolitaine de Bessarabie i inni v. Mołdawia*, nr skargi 45701/99. Podobnie TK w wyrokach: z 2 grudnia 2004 r., sygn. akt U 10/07; z 11 maja 2007 r., sygn. akt K 2/07; z 10 grudnia 2014 r., sygn. akt K 52/13; z 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14. Zob. także P. Sarnecki, [w:] L. Garlicki, L. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 2, Warszawa 2016, s. 277.

<sup>11</sup>Szerzej na ten temat: P. Borecki, *Dylematy konstytucyjności prawnych zasad nauczania religii i etyki w szkole*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 7; s. 63–72; L. Garlicki, *Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie konstytucyjnym: status wspólnot religijnych*, [w:] *Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie konstytucyjnym. XI Konferencja Europejskich Sądów Konstytucyjnych*, Warszawa, 16–20 maja 1999 r., „Biuletyn TK” 1999, nr specjalny, s. 43–47; T.J. Zieliński, *Regulacja stosunków między państwem a związkami wyznaniowymi w trybie art. 25 ust. 5 Konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 2003, nr 7.

<sup>12</sup>Zgodnie z wyrokiem TK z 16 lutego 1999 r., sygn. akt SK 11/98: „Wolność religii jest ujmowana w normie konstytucyjnej bardzo szeroko, obejmuje bowiem wszelkie religie i przynależność do wszelkich związków wyznaniowych, a zatem nie jest ona ograniczona do uczestnictwa we wspólnotach religijnych tworzących formalną, wyodrębnioną strukturę organizacyjną i zarejestrowanych w stosownych rejestrach prowadzonych przez władzę publiczną”.

względem na miejsce przebywania), swobodzie w posiadaniu świątyń i innych miejsc kultu. Wolność sumienia ponad wszelką wątpliwość wyraża się także w nieprzyjmowaniu żadnego z wyznań. W kontekście prowadzonych rozważań najważniejszy wydaje się być jednak wspomniany wcześniej przepis art. 53 ust. 3 Konstytucji RP, gwarantujący rodzicom swobodę w zapewnieniu dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniami. Mając powyższe na uwadze, należy przyjąć, że stanowisko prezentowanie w doktrynie, w świetle którego, autonomia danej osoby może być ograniczona z racji przynależności do konkretnej rodziny w takim stopniu, jaki jest niezbędny dla równowagi stosunków w rodzinie<sup>13</sup>, nie może odnosić się jednak do kwestii wyznania<sup>14</sup>.

Niebagatelny źródłem praw rodziców do wychowania dzieci wedle własnych przekonań jest także prawo międzynarodowe. Chodzi przede wszystkim o Międzynarodowy pakt praw obywatelskich oraz politycznych<sup>15</sup> (art. 18 ust. 4) oraz Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych<sup>16</sup> (art. 13 ust. 3). Obydwa akty prawa nakładają na umawiające się państwa obowiązek poszanowania wolności rodziców (lub opiekunów prawnych) do zapewnienia swym dzieciom wychowania religijnego i moralnego zgodnie z własnymi przekonaniami. Za kluczowe w omawianej materii uznaje się także normy Konwencji o prawach dziecka<sup>17</sup>, która odwołuje się do respektowania przez umawiające się państwa-strony prawa dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania, a ponadto do przestrzegania praw i obowiązków rodziców (lub innych opiekunów prawnych dziecka) w zakresie ukierunkowania małoletniego w korzystaniu z powyższego prawa w sposób zgodny z rozwijającymi się zdolnościami dziecka (art. 14 ust. 1 oraz ust. 2 KPD).

## Wiara jako przedmiot sprawy cywilnej – uwagi ogólne

Problematyka wyznania (religii) w kontekście kognicji<sup>18</sup> sądów państwowych jest materią dość specyficzną w swej naturze. Jak wspomniano, przewidziany w Konstytucji RP rozdział państwa od kościoła zakłada m.in. zakaz angażowania się organów władzy państwowej (w tym także organów wymiaru sprawiedliwości) w sferę sumienia i wyznania obywateli. *Prima facie* należałoby zatem przyjąć, że rozpoznawanie spraw, w których

<sup>13</sup>T. Smoczyński, *Integralność człowieka w świetle jego statusu rodzinnego*, *Ruch. Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1988, nr 2, s. 35.

<sup>14</sup>A. Sylwestrzak, *Glosa do wyroku SN z dnia 25 sierpnia 2004 r., IV CK 609/03*, „GSP – Przegląd Orzecznictwa” 2006, nr 1, s. 50.

<sup>15</sup>Międzynarodowy pakt praw obywatelskich wystawiony do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., Nr 167, poz. 38).

<sup>16</sup>Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych wystawiony do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., Nr 169, poz. 38).

<sup>17</sup>Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526 ze zm.), dalej jako KPD.

<sup>18</sup>W języku prawniczym pod pojęciem kognicji sądów (łac. *cognitio – onis*) rozumnie się kompetencję przedmiotową i podmiotową organów wymiaru sprawiedliwości do orzekania w ściśle określonych kategoriach spraw, tj. w sprawach wskazanych w art. 1 k.p.c. – zob. A.M. Świątkowski, [w:] K.W. Baran (red.), *Procesowe prawo pracy*, seria: System Prawa Pracy, t. 6, Warszawa 2016, s. 281.

istota sporu dotyczy wyznania, jest niedopuszczalne z uwagi na brak kognicji sądów powszechnych w sporach światopoglądowych obywateli<sup>19</sup>.

Odnosząc się zaś do kognicji sądów w sprawach cywilnych, należy podkreślić, że droga sądowa (dopuszczalność rozpoznania konkretnej sprawy przez sąd powszechny) istnieje o tyle, o ile sprawie tej można przypisać cywilny charakter. Zgodnie z art. 2 ustawy z dnia 27 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego<sup>20</sup> do rozpoznawania spraw cywilnych powołane są sądy powszechne, o ile sprawy te nie należą do właściwości sądów szczególnych, oraz Sąd Najwyższy. Powyższa norma zakłada istnienie domniemania drogi sądowej o tyle, o ile sprawę można zaliczyć do spraw o charakterze cywilnym w rozumieniu art. 1 k.p.c.

Wobec takiego brzmienia powołanych przepisów *prima facie* należałoby uznać, że materia dotycząca szeroko rozumianego sumienia i wyznania pozostaje poza przedmiotem zainteresowania sądów powszechnych. Zapatrywanie to, odnosząc się do zasadniczego problemu podjętego w niniejszym opracowaniu, oznaczałoby w konsekwencji niedopuszczalność wszczęcia przez sąd opiekuńczy postępowania w trybie art. 97 § 2 k.r.o., jeśli istotna sprawa dziecka związana jest z kwestiami religijnymi. Wydaje się bowiem, że kwestia wyboru wyznania, uczestniczenia w świętach, obrzędach sakralnych, czyli ogólnie rzecz ujmując – sprawy związane z istotą wyznawania konkretnej wiary – stanowią obszar znajdujący się poza regulacją prawa cywilnego. Ich źródłem jest jednak prawo właściwe dla danego związku religijnego, którego zasadnicza część (zwłaszcza dogmatyczna) nie stanowi norm mogących znaleźć jakiejkolwiek zastosowanie w orzeczeniach sądów państwowych. Spory wynikłe z szeroko rozumianych stosunków o charakterze wyznaniowym pozostawia się do rozpoznania właściwym podmiotom poszczególnych związków wyznaniowych (np. sądom biskupim). Tym samym jeśli sprawa o zabarwieniu dogmatycznym zostałaby przedstawiona do rozpoznania sądowi państwowemu (np. sprawa o ustalenie, czy w świetle prawa danego związku wyznaniowego doszło do ważnego zawarcia małżeństwa), organ ten, na podstawie art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c., obowiązany jest odrzucić pozew lub wniosek. W opisanej sytuacji, z uwagi na zachodzącą niedopuszczalność drogi sądowej (brak cywilnego charakteru sprawy), rozpoznanie takiej sprawy będzie skutkować nieważnością postępowania (art. 379 pkt 1 k.p.c.). Niebudząca wątpliwości powinność odrzucenia przez sąd pozwu w opisanym przypadku ma głębokie uzasadnienie w regułach konstytucyjnych. Przepis art. 25 Konstytucji RP zakłada równouprawnienie kościołów i związków wyznaniowych, bezstronność władz państwa w kwestiach światopoglądu i religii, poszanowanie przez państwo autonomii kościołów i związków wyznaniowych i wzajemnej niezależności jednych wobec drugih.

<sup>19</sup> Rozstrzyganie w procesie karnym w sprawach o przestępstwa polegające na obrazie uczuć religijnych (art. 196 k.k.), co z pozoru wydaje się być bezpośrednim zaangażowaniem sądów w kwestie światopoglądowe, uznaje się za wyraz „tolerancji światopoglądowej państwa zachowującego neutralność w sprawach religii i przekonań” – P. Kozłowska-Kalisz, [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2007, s. 381, komentarz do art. 196. Zob. także orzeczenie TK z 7 czerwca 1994 r., sygn. akt K17/93, OTK 1994, Nr 1, poz. 11. Penalizując czyn określony w art. 196 k.k., państwo objęło tym samym przedmiotem ochrony wolność przekonań obywateli w sprawach wyznania.

<sup>20</sup> T.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1568 ze zm., dalej jako k.p.c.

Wydaje się jednak, że kwestionowanie *a limine* kognicji sądów we wszystkich sprawach dotyczących wyznania jest błędne. Konstytucyjna wolność wyznania i sumienia oraz neutralność światopoglądowa państwa, jakkolwiek istotna, może ustąpić potrzebie ochrony innego dobra. Jeśli przykładowo kwestia szeroko rozumianej religii wpływa w negatywny sposób np. na życie rodziny, nie musi ona pozostać obojętna z punktu widzenia kompetencji sądów państwowych<sup>21</sup>. Dość wspomnieć o praktyce rozwiązywania przez sądy małżeństw przez rozwód w sytuacjach, gdy znaczące różnice w podejściu przez małżonków do religii doprowadziły do trwałego i zupełnego rozpadu pożycia małżeńskiego. Powyższe sprawy są wyrazem założenia, że choć sama kwestia religijności pozostaje poza przedmiotem zainteresowania sądu, nie można przejść wokół niej obojętnie, jeśli wpłynęła ona na postawę małżonka przyczyniającą się do rozpadu małżeństwa<sup>22</sup>. Jak bowiem zauważył Sąd Najwyższy w jednym z wyroków, „wpływ zmiany religii przez jednego z małżonków na pożycie małżeńskie i rodzinne (...) wymaga skupienia uwagi na skutkach podjętych wyborów we wzajemnych stosunkach pomiędzy małżonkami. (...) O ile wolność wyboru w powyższych sferach życia, jako przysługująca każdemu, nie może być co do zasady kwestionowana także w przypadku małżonków, o tyle skutki wyboru jednego z małżonków mogą być postrzegane zarówno w kategorii przyczyn rozkładu pożycia małżeńskiego, jak i winy w rozkładzie pożycia, jeśli w istotny sposób naruszają usprawiedliwiony interes drugiego małżonka oraz dotychczasowy model małżeństwa i rodziny”<sup>23</sup>.

W judykaturze znane są też przypadki ograniczania przez sąd kontaktów małoletnich z jednym z rodziców, m.in. z uwagi na nadmierne indagowanie dzieci tematyką religijną i uporczywe próby zdyskredytowania religii wyznawanej przez drugiego z rodziców. W jednej z analogicznych spraw sąd uzasadnił swoje stanowisko, wyrażając przekonanie, że spotkania z rodzicem przyjmującym powyższą postawę były dla dzieci uciążliwe i godziły w ich dobro<sup>24</sup>. Obydwa rozstrzygnięcia, w których stan faktyczny obejmował „element wyznaniowy”, wydaje się jednak łączyć wspólna cecha – nie dotyczą one samej istoty wyznania. W opisanych sprawach nadmierna religijność (bądź jej brak) stanowiła w ocenie sądów jedynie przyczynę niewłaściwej postawy strony (uczestnika) w życiu rodzinnym, co spotkało się z odpowiednią reakcją sądu, tj. wydaniem wyroku rozwodowego z orzeczeniem o winie (w pierwszym przypadku) oraz ograniczeniem kontaktów rodzica z małoletnimi dziećmi (w drugim przypadku).

<sup>21</sup>Wyrok SN z 25 sierpnia 2004 r., sygn. akt IV CK 609/03, OSNC 2005, Nr 7–8, poz. 139.

<sup>22</sup>Zgodnie z wyrokiem SA w Katowicach z 25 lutego 1998 r., sygn. akt I ACA 729/97 „zmianę wyznania przez jednego z małżonków, zmianę wyznania dzieci bez akceptacji drugiego z małżonków można uznać za zawinięcie w rozkładzie pożycia małżeńskiego, zwłaszcza gdy ze zmianą związana jest też zmiana tradycji rodzinnych i gdy powstała w związku z tym sytuacja ma wpływ na pożycie małżeńskie”.

<sup>23</sup>Wyrok SN z 25 sierpnia 2004 r., sygn. akt IV CK 609/03, OSNC 2005, Nr 7–8, poz. 139. We wzmiankowanym orzeczeniu SN odniósł się także do kwestii wychowania małoletnich w określonej wierze, stwierdzając, że zmiana przez jednego z małżonków dotychczasowego modelu wychowania dzieci, polegająca na wpajaniu małoletnim kanonów religijnych innych, niż te, według których rodzina funkcjonowała dotychczas, może wywołać u drugiego małżonka poczucie zawodu i odsunięcia i w konsekwencji umożliwić obwinienie małżonka, który zmienił religię za rozkład pożycia małżeńskiego.

<sup>24</sup>Wyrok SN z 6 grudnia 2000 r., sygn. akt III CKN 727/00, Lex nr 53283.

## Spór dotyczący wyznania jako istotna sprawa dziecka

Na każdym z rodziców, którym przysługuje władza rodzicielska nad małoletnim, ciąży ustawowe prawo i obowiązek jej wykonywania (art. 97 § 1 k.r.o.). Sprawując władzę rodzicielską, rodzice są względem siebie samodzielni, jednak o istotnych sprawach dziecka obowiązani są rozstrzygać wspólnie. Biorąc pod uwagę, z jak szerokim spektrum działania w sferze wychowawczej mamy do czynienia, zdarza się, że postulat zgodnego współdziałania atrybutów władzy rodzicielskiej przez rodziców okazuje się niemożliwy do zrealizowania. W opisanym przypadku porozumienie rodziców w części spraw dotyczących małoletniego może być, jak wskazuje praktyka, trudne, a nawet niemożliwie do osiągnięcia. Wówczas, jeśli spór dotyczy tzw. istotnej sprawy dziecka, rolę skonfliktowanych rodziców przejmuje sąd opiekuńczy, rozstrzygając sporną kwestię postanowieniem. Zgodnie bowiem z art. 97 § 2 k.r.o. w braku porozumienia między rodzicami w istotnych sprawach dziecka rozstrzyga sąd opiekuńczy.

W postępowaniu wszczętym na podstawie art. 97 § 2 k.r.o. sąd opiekuńczy pełni przede wszystkim rolę pojednawczą (mediacyjną) między rodzicami, którzy nie mogą dojść do porozumienia w istotnej sprawie dziecka<sup>25</sup>. Dopiero niemożliwy do „ugodzenia” konflikt między rodzicami uzasadnia wydanie przez sąd władczego rozstrzygnięcia, a postanowienie w przedmiocie istotnej sprawy dziecka zastępuje wolę rodziców<sup>26</sup>. Na jego ściśle subsydiarny charakter (może ono zostać wydane jedynie „w braku porozumienia rodziców”) wskazuje następująca okoliczność: jeśli rodzice dojdą do porozumienia, które w sposób odmienny od uprzednio wydanego postanowienia ureguje istotną sprawę dziecka, wówczas, zgodnie z zapatrywaniem Sądu Najwyższego, orzeczenie sądu opiekuńczego przestaje ich wiązać bez potrzeby wszczynania postępowania o uchylenie go<sup>27</sup>.

Nie każda „istotna sprawa dziecka” może być przez sąd w tym trybie rozpoznawana. Przepis art. 97 § 2 *in principio* k.r.o. odwołuje się wyłącznie do spraw, które w sposób prawnie skuteczny mogłyby być rozstrzygnięte przez samych rodziców („o istotnych sprawach dziecka rodzice rozstrzygają wspólnie”)<sup>28</sup>. Ponadto zgodnie z art. 97 § 2 *in fine* k.r.o. brak porozumienia między rodzicami musi uzasadniać potrzebę „wyręczenia” ich przez sąd w podjęciu decyzji („w braku porozumienia między nimi rozstrzyga sąd opiekuńczy”)<sup>29</sup>, bowiem musi chodzić w istocie o istotną sprawę małoletniego<sup>30</sup>.

<sup>25</sup> Tak: wyrok SN z 19 maja 1953 r., sygn. akt II C 286/53, OSNCK 1954, Nr 3, poz. 57. Zob. także J. Bodio, [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. 1: Art. 1–729, Warszawa 2017, s. 961; P. Prus, [w:] M. Manowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2: Art. 506–1217, Warszawa 2011, s. 145; T. Żyznowski, [w:] A. Marciniak, K. Piasecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2: Art. 367–729, Warszawa 2016, s. 837.

<sup>26</sup> P. Prus [w:] M. Manowska (red.), op. cit., s. 145.

<sup>27</sup> Zob. uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów SN z 26 sierpnia 1955 r., sygn. akt I CO 28/55, OSNCK 1956, Nr 1, poz. 6.

<sup>28</sup> Ibidem.

<sup>29</sup> H. Haak, op. cit., s. 62.

<sup>30</sup> Na istotny charakter sprawy dziecka, warunkujący kompetencję sądów opiekuńczych, zwraca uwagę m.in. A. Zieliński, *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*, Warszawa 1975, s. 56; idem, *Prawo rodzinne...*, s. 61.

Należy podkreślić, że ważne sprawy rodziców dziecka, czyli istotne sprawy rodziny, rozstrzygane są w oparciu o odrębną podstawę prawną (art. 24 k.r.o.)<sup>31</sup>, niemniej jednak wydaje się, że rozważania dotyczące ewentualnej kompetencji sądu opiekuńczego w istotnej sprawie dziecka dotyczącej jego wyznania zachowują aktualność także w odniesieniu do problemu religii, jako istotnej sprawy rodziny.

Wobec takiego brzmienia przepisu staje się jasne, że ustawodawca wyraźnie odróżnia sprawy rozpoznawane w trybie art. 97 § 2 k.r.o., czyli istotne sprawy dziecka od nieistotnych – z punktu widzenia interesu społecznego – spraw małoletniego (np. kwestii kupna dziecka kurtki określonego producenta). Jakkolwiek do sądu należy ostateczna ocena, czy przedmiotem rozpoznania jest rzeczywiście istotna sprawa dziecka, to powinien on jednak uwzględnić subiektywne odczucia wnioskodawcy w tej materii<sup>32</sup>. Nawet gdyby sąd uznał, że sprawy obiektywnie nie można uznać za istotną, nie należy pozostawiać jej bez rozpoznania, jeżeli niemożność osiągnięcia przez rodziców porozumienia mogłaby doprowadzić (bądź już doprowadziła) do konfliktu między nimi, który zagraża prawidłowemu wychowaniu dziecka.

Warto podkreślić, że ustawodawca zaniechał sformułowania definicji odnoszącej się do istotnych spraw dziecka, nie wskazał także przykładowego katalogu tego typu spraw, pozostawiając tę materię w gestii judykatury i przedstawicieli doktryny. Otóż w świetle zapatrywań części autorów przez istotne sprawy dziecka rozumie się sprawy dotyczące elementów władzy rodzicielskiej, polegających na dokonywaniu – w imię sprawowania tej władzy – określonych czynności faktycznych i czynności prawnych<sup>33</sup>. Z uwagi na temat opracowania, analiza materii dotyczącej pozostałych istotnych spraw dziecka, tj. niezwiązanych z wiarą, wydaje się zbędna, stąd dla przykładu warto jedynie wskazać, że wspomniane sprawy obejmują m.in. miejsce pobytu dziecka<sup>34</sup>, zmianę imienia i nazwiska dziecka<sup>35</sup>, wybór szkoły czy nauki pozaszkolnej<sup>36</sup>, rozwijanie zainteresowań małoletniego<sup>37</sup>, wybór sposobu leczenia dziecka<sup>38</sup>, kwestię sposobu spędzenia wakacji (np. za granicą<sup>39</sup>), wyrobienie dziecku paszportu<sup>40</sup>, zgodę na zamieszkanie z dzieckiem za granicą<sup>41</sup>, zmianę obywatelstwa oraz sposób zabezpieczenia realizacji

<sup>31</sup> Zob. T. Smoczyński, *Prawo rodzinne...*, s. 65. Podobnie: W. Stojanowska, *Rozstrzyganie przez sąd na podstawie art. 24 i 97 § 2 k.r.o. o istotnych sprawach rodziny w braku porozumienia między małżonkami lub rodzicami*, „Nowe Prawo” 1985, nr 7–8, s. 82.

<sup>32</sup> H. Haak, op. cit., s. 61. Podobnie: J. Słyk, *Rozstrzyganie o istotnych sprawach dziecka w przypadku braku porozumienia rodziców (art. 97 § 2 k.r.o.)*, „Prawo w Działaniu” 2013, nr 14, s. 80.

<sup>33</sup> G. Jędrejek, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2018, Lex.

<sup>34</sup> Np. uchwała SN z 23 maja 2012 r., sygn. akt III CZP 21/12, OSNC 2012, Nr 12, poz. 140.

<sup>35</sup> Np. postanowienie SN z 6 czerwca 2000 r., sygn. akt I CKN 786/98, OSNC 2001, Nr 1, poz. 6.

<sup>36</sup> J. Ignaczewski, [w:] J. Ignaczewski (red.), *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*, Warszawa 2015, s. 61. Zob. także J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2001, s. 208.

<sup>37</sup> J. Gudowski, [w:] T. Ereciński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4: *Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, Warszawa 2016, s. 302.

<sup>38</sup> J. Ignaczewski, [w:] J. Ignaczewski (red.), op. cit., s. 61. J. Winiarz, J. Gajda, op. cit., s. 208.

<sup>39</sup> Np. postanowienie SN z 9 lipca 1998 r., sygn. akt II CKN 887/97, Lex nr 1232450. Zob. także postanowienie SN z 6 marca 1985 r., sygn. akt III CRN 19/85, Lex nr 8694.

<sup>40</sup> Np. postanowienie SN z 3 lutego 2012 r., sygn. akt I CZ 153/11.

<sup>41</sup> Np. uchwała SN z 10 listopada 1971 r., sygn. akt III CZP 69/71, OSNC 1972, Nr 3, poz. 49.

wierzytelności dziecka, jak również zakres dysponowania nimi w imieniu dziecka<sup>42</sup> itp. Wreszcie do istotnych spraw dziecka zalicza się kwestię modelu jego wychowania<sup>43</sup>.

Kształtowanie światopoglądu małoletniego i wyznawanych wartości (w tym wedle woli rodziców także w oparciu o naukę określonej religii bądź według modelu ateistycznego) należy, jak wskazano, do praw i obowiązków rodziców sprawujących władzę rodzicielską nad potomstwem<sup>44</sup> oraz, ze względu na jego wagę, może być postrzegane jako istotna sprawa dziecka. Jednakże należy rozważyć, czy sprawy te, mimo że wynikają ze stosunków z zakresu prawa rodzinnego, zaliczane są do kategorii spraw cywilnych w rozumieniu art. 1 k.p.c. oraz czy wobec tego mogą być one rozpoznawane w postępowaniu wszczętym na podstawie art. 97 § 2 k.r.o. bez ryzyka odrzucenia wniosku z powodu niedopuszczalności drogi sądowej?

Zasada neutralności państwa w kwestiach światopoglądowych przesądza o oczywistej niedopuszczalności władczego rozstrzygania przez sąd opiekuńczy (a także przez jakiegokolwiek inny sąd lub organ państwowy świeckiego kraju) w kwestii wyboru właściwego wyznania, w którym wychowane będzie dziecko. Rola sądu, zamiast pożądanego dystansowania się od tej materii, sprowadzałaby się wówczas do wydania niedopuszczalnego orzeczenia, w którym sąd musiałby przedkładać jedną religię nad inną<sup>45</sup>. Dokonane w ten sposób przez sąd wywyższenie jednego związku konfesyjnego nad drugi wprost godziłoby w konstytucyjną zasadę równouprawnienia wszystkich kościołów i innych związków wyznaniowych (art. 25 ust. 1 Konstytucji RP). Należy także przyjąć, że sąd nie byłbyby władny do nakazania (na wniosek jednego z rodziców) udziału dziecka w nauce religii<sup>46</sup>, określonych obrzędach, uroczystościach oraz do określenia według

<sup>42</sup>Np. uchwała SN z 30 maja 1985 r., sygn. akt III CZP 26/85, OSNC 1986, Nr 4, poz. 45. Por. także uchwałę SN z 31 stycznia 1986 r., sygn. akt III CZP 69/85, OSNC 1987, Nr 1, poz. 3 i uchwałę SN z 26 lipca 1990 r., sygn. akt III CZP 36/90, OSNC 1991, Nr 2–3, poz. 24.

<sup>43</sup>J. Winiarz, J. Gajda, op. cit., s. 208; J. Słyk, op. cit., s. 78, 81. Zob. także wyrok SR dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie z 2 czerwca 2014 r., sygn. akt XIV K 341/13, Lex nr 2149519.

<sup>44</sup>W judykaturze za ugruntowany uznaje się pogląd, stosownie do którego wychowanie religijne dziecka służy zaspokojeniu jego potrzeb duchowych, stąd rodzice zobowiązani są do wykonywania władzy rodzicielskiej poprzez osobiste zajmowanie się sprawami duchowymi dziecka, polegające na wykonywaniu obowiązków w zakresie zaspokojenia tychże potrzeb małoletniego – tak: wyroki NSA w Warszawie z 5 kwietnia 2017 r., sygn. akt II FSK 623/15 i z 26 lipca 2016 r., sygn. akt II FSK 447/16; podobnie: wyrok WSA w Kielcach z 23 listopada 2017 r., sygn. akt I SA/Ke 479/17; wyrok WSA w Olsztynie z 16 czerwca 2016 r., sygn. akt I SA/Ol 186/16.

<sup>45</sup>Należy w pełni zgodzić się ze stanowiskiem B. Banaszaka, że władze publiczne nie mogą okazywać swoich sympatii czy swojej dezaprobaty dla poszczególnych wyznań i reprezentujących je wspólnot – tak: B. Banaszak, *Konstytucja RP. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 145. Podobnie: G. Maroń, *Religijne wychowanie dziecka jako przedmiot rozstrzyganego sądownie sporu między rodzicami*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2024, vol. 27, s. 27.

<sup>46</sup>Z doniesień prasowych wynika, że w 2018 r. SR w Grodzisku Mazowieckim (sygnatura akt nie przedostała się do opinii publicznej) wydał kontrowersyjne orzeczenie, w którym w sprawie o rozstrzygnięcie na podstawie art. 97 § 2 k.r.o. udzielił zabezpieczenia poprzez nakazanie małoletniej uczęszczania na lekcje religii. Postanowienie to było szeroko komentowane na łamach prasy elektronicznej, np. *Spór rozwiedzionych rodziców o córkę. Sąd nakazał 9-latce chodzenie na religię*, <https://www.wprost.pl/kraj/10186367/spor-rozwiedzionych-rodzicow-o-corke-sad-nakazal-9-latce-chodzenie-na-religie.html> (data dostępu: 21.10.2025); *9-latka skazana na katechezę. Psycholożka komentuje postanowienie*, <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7-130517-24395627-9-latka-skazana-na-katecheze-psycholozka-komentuje-postanowienie.html> (data dostępu: 21.10.2025).

jakich reguł wiary ma być wychowywany małoletni. W skrajnych wypadkach ingerencja sądu prowadziłaby do niedozwolonego interpretowania dogmatów religijnych<sup>47</sup> czy usankcjonowanego orzeczeniem sądu, a tym samym autorytetem państwa – prozelityzmu. Analogicznie sąd winien wstrzymać się od stawiania religijnego modelu edukacji dziecka nad kształcenie go wedle światopoglądu ateistycznego i odwrotnie<sup>48</sup>. Powyższe stanowisko jest aktualne nawet przy założeniu, że sąd podejmuje rozstrzygnięcia, mając na uwadze dobro konkretnego dziecka w realiach konkretnego stanu faktycznego.

Sąd nie powinien angażować się w analizowany typ sporów, powołując się przede wszystkim na ich specyficzną, niezwykle osobistą naturę. Istniejąca w tych sprawach niedopuszczalność drogi sądowej wynika, jak się wydaje, przede wszystkim z norm konstytucyjnych, zwłaszcza wspomnianego już art. 25 ust 2 ustawy zasadniczej, nakładającego na władzę publiczną, a zatem na wszystkie podmioty wchodzące w system organizacji państwa lub samorządu terytorialnego, obowiązku zachowania bezstronności w zakresie działań – tak władczych (*imperium*), jak i niewładczych (*dominium*)<sup>49</sup>. Wspomniany obowiązek przejawia się w zakazie ingerencji władz publicznych w sferę religijną i światopoglądową i pozostaje w bezpośrednim związku z odnoszącymi się do sfery indywidualnych gwarancji wolności sumienia i wyznania przepisami art. 48 ust. 1 art. 53 ust. 3 Konstytucji RP, w szczególności ze wspomnianym wcześniej prawem rodziców do wychowania dziecka zgodnie z własnymi przekonaniami (art. 48 ust. 1 Konstytucji RP), także religijnymi (art. 53 ust.1 Konstytucji RP). Jak trafnie wskazuje się w literaturze przedmiotu, rodzice zachowują w tej kwestii swobodę i „wolność od wszelkiej postronnej a wiążącej ingerencji: innych osób (...) instytucji, kościołów, organizacji oraz organów władzy”<sup>50</sup>, zwłaszcza zaś ingerencji polegającej na władczym wskazaniu rodzicom wyznania właściwszego lub mniej właściwego, w którym wychowane powinno być dziecko. Oznacza to, że nawet przy braku zgodności w kwestii przekonań religijnych rodziców ustalenie sposobu wychowania potomstwa należy wyłącznie do nich<sup>51</sup>, potem zaś, w miarę osiągania przez małoletniego dojrzałości, uwzględnia się w tym zakresie stanowisko dziecka<sup>52</sup>.

Kwestia wyznania małoletniego stanowi egzemplifikację jednej z wielu spraw, w odniesieniu do których, mimo ich niewątpliwie doniosłego charakteru (spełniona jest przesłanka istotności, o której mowa w art. 24 k.r.o. i art. 97 § 2 k.r.o.), zachodzi niedopuszczalność drogi sądowej. Warto posłużyć się choćby przykładem braku porozumienia

<sup>47</sup> Zgodnie z wyrokiem TK z 14 grudnia 2009 r. sygn. akt K 55/07 „państwo bezstronne w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych nie może zajmować stanowiska w kwestii prawdziwości poglądów głoszonych przez teologię poszczególnych wyznań czy przez poszczególne nurty filozoficzne”.

<sup>48</sup> M. Bartoszewski, [w:] M. Haczkowska (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, 2014, Lex, uwagi do art. 48.

<sup>49</sup> L. Garlicki, [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), op. cit., s. 612.

<sup>50</sup> P. Sarnecki, [w:] L. Garlicki, L. Zubik (red.), op. cit., s. 255.

<sup>51</sup> Na uwagę zasługuje następujący pogląd P. Sarneckiego: „(...) Jeśli przekonania rodziców nie są ze sobą zgodne treściwo (np. wyznają zasadniczo odmienne religie), należy zająć stanowisko uznające, po pierwsze – ich obowiązek ustalenia charakteru procesu wychowawczego i przestrzeganie tych ustaleń oraz – po drugie – poza granicami tych ustaleń prawo każdego z nich do własnych działań wychowawczych” – tak: ibidem, s. 257.

<sup>52</sup> Ibidem; A. Sylwestrzak, op. cit., s. 53.

małżonków w kwestii planowanego potomstwa<sup>53</sup>. Podobnie trudno sobie wyobrazić, aby sąd mógł nakazać małżonkowi (na wniosek drugiego z małżonków) wyrażenie zgody na przysposobienie dziecka, czy nakazać rodzicowi skorzystać z urlopu macierzyńskiego lub wychowawczego<sup>54</sup>. Nie ulega wątpliwości, że ustalenia w tej materii mogłyby stać się udziałem kogokolwiek innego, poza małżonkami (rodzicami).

Podtrzymując stanowisko w kwestii zasadniczej niedopuszczalności rozstrzygania przez sąd w przedmiocie wyznania odpowiedniego dla wychowywania dziecka, pozostaje rozstrzygnąć kwestię rodzaju orzeczenia, które powinno zapaść w opisywanych sytuacjach.

Oddalenie wniosku z pewnością wchodziłoby w grę, gdyby przedmiotem postępowania nie była istotna sprawa dziecka<sup>55</sup>. Jednakże, jak wspomniano, zgodnie z utrwalonym stanowiskiem przedstawicieli doktryny wybór światopoglądu, w którym wychowane ma być dziecko, ponad wszelką wątpliwość stanowi taką sprawę. Czy uzasadnia to obowiązek merytorycznego rozpoznanie przez sąd tego typu kwestii? Należy zdecydowanie sprzeciwić się takiemu rozwiązaniu. Jakkolwiek postępowanie dotyczy istotnej sprawy rodziny (dziecka), co teoretycznie otwiera drogę sądową, lecz osobliwy charakter tychże spraw wyłącza je spod kognicji sądów państwowych. Tym samym wykluczona jest możliwość oddalenia wniosku z powyższej przyczyny.

Niemożliwość merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy rodzi potrzebę jej formalnego zakończenia. *Prima facie* wydaje się, że w opisywanym przypadku nie jest dopuszczalne odrzucenie wniosku na podstawie art. 199 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., teoretycznie mamy tu przecież do czynienia ze sprawą cywilną z zakresu prawa rodzinnego (art. 1 k.p.c.). Jednak pod warunkiem przyjęcia odpowiedniej interpretacji art. 97 § 2 *in fine* k.r.o. (podobnie zresztą jak art. 24 k.r.o.), tj. w oparciu o wykładnię systemową, wspomniana przeszkoda odpada. Oczywiście powyższe przepisy (we wskazanym zakresie) powinny obejmować przedmiotem unormowania nie wszelkie istotne sprawy dziecka bądź rodziny, lecz wyłącznie takie, które mogą stanowić przedmiot rozstrzygnięcia sądu państwowego. Formułując tym samym postulat *de lege lata*, należy stwierdzić, że sporna kwestia wyboru między wyznaniem, w których ma być wychowany małoletni, nie stanowi istotnej sprawy dziecka, o której mowa w art. 97 § 2 k.r.o. Innymi słowy kwestie światopoglądowe stanowią naturalnie istotną sprawę dziecka, w zakresie której rodzice powinni zgodnie współdziałać<sup>56</sup>, lecz pozostają one poza kognicją sądu

<sup>53</sup> J. Słyk, op. cit., s. 78.

<sup>54</sup> Jak wskazał SN w uchwale z 7 sierpnia 1974 r., sygn. akt III CZP 46/74, OSNC 1975, Nr 12, poz. 160, „w tych warunkach należy uznać, że uprawnienie pracującej matki do skorzystania z dłuższego urlopu w celu roztoczenia pieczy nad małym dzieckiem zarówno jest jej osobistą prerogatyw. (...) Nie można jednak przyjąć, aby była to jedna ze spraw, co do których małżonkowie w braku porozumienia mogą zwrócić się o rozstrzygnięcie do sądu (art. 24 k.r.o.)”.

<sup>55</sup> J. Słyk, op. cit., s. 80.

<sup>56</sup> Należy zauważyć, że podczas gdy samo podjęcie decyzji w analizowanej materii należy do rodziców, sposób jego wypełnienia, tj. poprzez obowiązek zgodnego współdecydowania, nie zaś decydowania samodzielnie, może podlegać kontroli sądu. Sąd opiekuńczy uprawniony jest do ograniczenia, a nawet pozbawienia władzy rodzicielskiej rodzica, który podjął decyzję w tej jakże istotnej sprawie dziecka z pominięciem drugiego rodzica, a ponadto gdy w efekcie jej podjęcia zagrożone jest dobro dziecka. Por. postanowienie SN z 14 października 1970 r., sygn. akt III CRN 181/70, OSNC 1971, Nr 6, poz. 107.

państwowego. W opisanej sytuacji sąd powinien odrzucić wniosek o rozstrzygnięcie w takiej sprawie (art. 199 § 1 pkt 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Mając na uwadze sformułowany wcześniej wniosek, nie można zaaprobować poglądu wyrażonego w doktrynie, który wydaje się zakładać, że sąd nie może zakazać wychowania dziecka w określonej religii o tyle, o ile „zmiany takie zostały już dokonane”<sup>57</sup> (autor miał zapewne na myśli sytuację, w której wychowanie dzieci w danej religii stało się faktem), a *contrario* gdyby zmiany dokonane nie były, taka możliwość teoretycznie istniałaby. Tymczasem merytoryczne rozpoznanie sprawy zdaje się niedopuszczalne z samej istoty. Stąd argument, że wydanie postanowienia w trybie art. 97 § 2 k.r.o. jest pozbawione sensu w sytuacji niemożności cofnięcia skutków związanych z przyjętym już sakramentem, ma w opisywanym przypadku drugorzędne znaczenie.

Wobec tak zaprezentowanego stanowiska należy odnieść się z dużą rezerwą do porad prawnych (udzielanych zwłaszcza anonimowo za pośrednictwem portali internetowych), w których bezrefleksyjnie „doradza się” skierowanie do sądu w trybie art. 97 § 2 k.r.o. wniosku o dokonanie przez sąd wyboru wyznania dziecka<sup>58</sup>.

### **Bezstronność sądu w kwestii wyznania a reguła dobro dziecka**

Należy także rozważyć następującą kwestię: jak zaproponowana w opracowaniu koncepcja, zakładająca niedopuszczalność drogi sądowej w sprawie dotyczącej życia religijnego małoletniego, sprawdzi się w postępowaniu, w którym istnieje realna potrzeba ochrony małoletniego.

W hierarchii kryteriów należytego sprawowania władzy rodzicielskiej dobro dziecka – wyrażające się w optymalnym zaspokojeniu potrzeb małoletniego i zabezpieczeniu jego interesów – zajmuje pozycję szczególną<sup>59</sup>. Dlatego też rozpoznając dowolną sprawę dotyczącą osoby małoletniego (w tym także sprawę wszczętą na podstawie art. 97 § 2 k.r.o.), sąd opiekuńczy winien kierować się przede wszystkim zasadą dobra dziecka. W kontekście analizowanej materii należy także pamiętać o tym, że małoletniemu przysługuje ponadto prawo do swobody sumienia i wyznania (art. 14 KPD), stąd jest on uprawniony do przedstawienia swojego stanowiska w sprawie. Z kolei sąd, pod warunkiem zachowania kryteriów odwołujących się do odpowiedniego stanu zdrowia, rozwoju emocjonalnego i dojrzałości dziecka, powinien uwzględnić jego zdanie oraz rozsądne życzenia w tej materii (art. 216<sup>1</sup> § 1 k.p.c. oraz art. 576 § 2 k.p.c.). Prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, jak trafnie wskazano na doktrynie, „nie pozbawia dzieci, przy uwzględnieniu stopnia ich dojrzałości, ich prawa do korzystania z wolności sumienia i wyznania, a także przekonań, w tym również

<sup>57</sup> J. Słyk, op. cit., s. 115.

<sup>58</sup> *Decydowanie o istotnych sprawach dziecka – spór o wyznanie religijne*, <https://www.rozwodowy.pl/decydowanie-o-istotnych-sprawach-dziecka-spor-o-wyznanie-religijne,577,p.html> (data dostępu: 30.04.2020).

<sup>59</sup> O dobru dziecka jako wartości nadrzędnej wypowiedział się m.in. SN w uchwale podjętej w składzie 7 sędziów z 12 czerwca 1992 r., sygn. akt III CZP 48/92, OSNCP 1992, Nr 10, poz. 179 i w postanowieniu z 24 listopada 2016 r., sygn. akt II CA 1/16, OSNC 2017, Nr 7–8, poz. 90.

politycznych i światopoglądowych. To prawo dzieci stanowi jednocześnie granice uprawnień wychowawczych rodziców, którzy te przekonania mają obowiązek uwzględniać<sup>60</sup>.

Nie ulega wątpliwości, że rzeczona reguła odwołująca się do dobra dziecka stanowi argument *ultima ratio* dopuszczający możliwość ingerencji sądu w kwestie światopoglądowe, jeśli motywowane względami religijnymi zachowania rodzica w odniesieniu do małoletniego stanowią realne zagrożenie dla jego dobra. Potencjalnie każda religia może zagrażać dobru dziecka, lecz owo zagrożenie wynika przede wszystkim z niewłaściwego podejścia do praktyk religijnych. Dlatego należy opowiedzieć się za niedopuszczalnością dokonania przez sąd wyboru między wyznaniem, choćby w istotę jednego z nich wpisane były praktyki sprzeczne z dobrem dziecka. Podobnie sąd nie może nakazać wychowania dziecka wedle reguł odwołujących się do ateizmu. Nie oznacza to jednak, że sąd opiekuńczy pozostaje bez odpowiednich instrumentów prawnych mających na celu ochronę małoletniego. Podstawę prawną interwencji sądu stanowi przepis art. 109 k.r.o. Treść orzeczenia sprowadzałaby się wyłącznie do wzbronienia rodzicowi (rodzicom) konkretnych praktyk o charakterze religijnym, stanowiących rzeczywiste zagrożenie dla dobra małoletniego bądź owo dobro naruszających. Mowa tu o działaniach, które np. należy uznać za zbyt uciążliwe, biorąc pod uwagę wiek i dojrzałość małoletniego, mogą się przyczynić do zaniedbywania obowiązków szkolnych przez dziecko, szkodzą prawidłowemu rozwojowi emocjonalnemu małoletniego, wiążą się z zagrażającymi zdrowiu dziecka rytuałami, nieodpowiednią dietą, zakładają wpajanie dziecku postaw aspołecznych tj. niezgodnych z zasadami współżycia społecznego itp. Sformułowane przez sąd opiekuńczy zakazy w kwestii religijnego wychowania dziecka, mogą – w pewnych sytuacjach – stanowić na tyle istotne ograniczenia w praktykowaniu danej religii, że orzeczeniem tym sąd przekreśli *de facto* możliwość wychowania w niej dziecka.

## Podsumowanie

W konkluzji warto zaznaczyć, że wynikający z Konstytucji RP obowiązek neutralności światopoglądowej organu sądowego w sposób oczywisty przemawia za dystansowaniem się sądu od tego typu spraw. Rola sądu, jak wskazano, nie może sprowadzać się do ingerowania w kwestie światopoglądowe przez formułowanie w postanowieniu nakazów, czyli poprzez aktywne kreowanie obowiązków rodziców (np. nakazanie zaprowadzania dziecka na mszę). Przeciwnie, sąd powinien ograniczyć się wyłącznie do formułowania zakazów, jeśli praktyki religijne rodziców godzą w dobro dziecka. Wstrzemięźliwość organu sądowego w tej materii oznacza, że sąd, troszcząc się o dobro dziecka, podejmuje władcze działania wyłącznie w sytuacjach ostatecznych. Jeżeli zaś przedmiotem sprawy jest wybór między religiami i jednocześnie zebrany w sprawie materiał dowodowy nie wskazuje na to, aby którykolwiek z rodziców naruszał w tym względzie dobro dziecka, sąd powinien odrzucić wniosek.

<sup>60</sup> W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, 2013, Lex.

W sytuacjach poważniejszych, tj. gdy motywowane religią zachowania rodziców (np. niezastosowanie się przez nich do orzeczonego wcześniej obowiązku zaniechania określonych praktyk religijnych w odniesieniu do dziecka) uzasadniają podjęcie drastyczniejszych kroków, sąd opiekuńczy uprawniony jest do znaczącego ograniczenia władzy rodzicielskiej<sup>61</sup>, nawet poprzez umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej (art. 109 § 1 pkt 5 k.r.o.) bądź zawieszenie jej (art. 110 k.r.o.), a także pozbawienie (art. 111 k.r.o.).

## BIBLIOGRAFIA

### Literatura

- Banaszak B., *Konstytucja RP. Komentarz*, Warszawa 2009.
- Baran K.W. (red.), *Procesowe prawo pracy*, seria: System Prawa Pracy, t. 6, Warszawa 2016.
- Borecki P., *Dylematy konstytucyjności prawnych zasad nauczania religii i etyki w szkole*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 7.
- Dolecki H., *Ingerencja sądu opiekuńczego w wykonywanie władzy rodzicielskiej*, Toruń 1983.
- Ereciński T. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 4: *Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, Warszawa 2016.
- Garlicki L., *Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie konstytucyjnym: status wspólnot religijnych*, [w:] *Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie konstytucyjnym. XI Konferencja Europejskich Sądów Konstytucyjnych*, Warszawa, 16–20 maja 1999 r., „Biuletyn TK” 1999, nr specjalny.
- Garlicki L., Zubik L. (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 2, Warszawa 2016.
- Haak H., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Władza rodzicielska*, Toruń 1995.
- Haczkowska M. (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, 2014, Lex.
- Ignaczewski I. (red.), *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem*, Warszawa 2015.
- Ignatowicz J., Nazar M., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2016.
- Jakubecki A. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. 1: *Art. 1–729*, Warszawa 2017.
- Jędrejek G., *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 2018, Lex.
- Łukasiewicz J.M. (red.), *Instytucje prawa rodzinnego*, Warszawa 2014.
- Manowska M. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2: *Art. 506–1217*, Warszawa 2011.

<sup>61</sup>Warto także podkreślić, że jakkolwiek rozstrzygnięcie w kwestiach wyboru wyznania jest niedopuszczalne, a przedłużający się konflikt rodziców na tym tle może zostać uznany przez sąd za naruszający dobro dziecka, co z kolei może uzasadniać np. ograniczenie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców bądź obojgu rodzicom (art. 107 § 2 k.r.o.).

- Marciniak A., Piasecki K. (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2: Art. 367–729, Warszawa 2016.
- Maroń G., *Religijne wychowanie dziecka jako przedmiot rozstrzyganego sądownie sporu między rodzicami*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2024, vol. 27.
- Mozgawa M. (red.), *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2007.
- Sauk J., *Granice obowiązków i praw rodziców wobec dzieci i społeczeństwa. Studium prawnoporównawcze*, Toruń 1967.
- Skrzydło W., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, 2013, Lex.
- Słyk J., *Rozstrzyganie o istotnych sprawach dziecka w przypadku braku porozumienia rodziców (art. 97 § 2 k.r.o.)*, „Prawo w Działaniu” 2013, nr 14.
- Smyczyński T., *Integralność człowieka w świetle jego statusu rodzinnego*, *Ruch. Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1988, nr 2.
- Smyczyński T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2016.
- Smyczyński T. (red.), *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 12, Warszawa 2011.
- Sokołowski T., *Władza rodzicielska nad dorastającym dzieckiem*, Poznań 1987.
- Stojanowska W., *Rozstrzyganie przez sąd na podstawie art. 24 i 97 § 2 k.r.o. o istotnych sprawach rodziny w braku porozumienia między małżonkami lub rodzicami*, „Nowe Prawo” 1985, nr 7–8.
- Sylwestrzak A., *Glosa do wyroku SN z dnia 25 sierpnia 2004 r., IV CK 609/03*, „GSP – Przegląd Orzecznictwa” 2006, nr 1.
- Winiarz J., Gajda J., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2001.
- Zieliński A., *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2011.
- Zieliński A., *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*, Warszawa 1975.
- Zieliński T.J., *Regulacja stosunków między państwem a związkami wyznaniowymi w trybie art. 25 ust. 5 Konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 2003, nr 7.

### Akty prawne

- Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r., Nr 120, poz. 526 ze zm.).
- Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych wystawiony do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., Nr 169, poz. 38).
- Międzynarodowy pakt praw obywatelskich wystawiony do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r., Nr 167, poz. 38).
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 2809 ze zm.).
- Ustawa z dnia 27 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1568 ze zm.).

## Orzecznictwo

- Orzeczenie TK z 7 czerwca 1994 r., sygn. akt K 17/93, OTK 1994, Nr 1, poz. 11.
- Postanowienie SN z 14 października 1970 r., sygn. akt III CRN 181/70, OSNC 1971, Nr 6, poz. 107.
- Postanowienie SN z 6 marca 1985 r., sygn. akt III CRN 19/85, Lex nr 8694.
- Postanowienie SN z 9 lipca 1998 r., sygn. akt II CKN 887/97, Lex nr 1232450.
- Postanowienie SN z 6 czerwca 2000 r., sygn. akt I CKN 786/98, OSNC 2001, Nr 1, poz. 6.
- Postanowienie SN z 3 lutego 2012 r., sygn. akt I CZ 153/11.
- Postanowienie SN z 24 listopada 2016 r., sygn. akt II CA 1/16, OSNC 2017, Nr 7–8, poz. 90.
- Uchwała składu 7 sędziów SN z 12 czerwca 1992 r., sygn. akt III CZP 48/92, OSNCP 1992, Nr 10, poz. 179.
- Uchwała SN z 10 listopada 1971 r., sygn. akt III CZP 69/71, OSNC 1972, Nr 3, poz. 49.
- Uchwała SN z 7 sierpnia 1974 r., sygn. akt III CZP 46/74, OSNC 1975, Nr 12, poz. 160.
- Uchwała SN z 30 maja 1985 r., sygn. akt III CZP 26/85, OSNC 1986, Nr 4, poz. 45.
- Uchwała SN z 31 stycznia 1986 r., sygn. akt III CZP 69/85, OSNC 1987, Nr 1, poz. 3.
- Uchwała SN z 26 lipca 1990 r., sygn. akt III CZP 36/90, OSNC 1991, Nr 2–3, poz. 24.
- Uchwała SN z 23 maja 2012 r., sygn. akt III CZP 21/12, OSNC 2012, Nr 12, poz. 140.
- Uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów SN z 26 sierpnia 1955 r., sygn. akt I CO 28/55, OSNCK 1956, Nr 1, poz. 6.
- Wyrok ETPC z 13 grudnia 2001 r. w sprawie *Église métropolitaine de Bessarabie i inni v. Mołdawia*, nr skargi 45701/99.
- Wyrok NSA w Warszawie z 26 lipca 2016 r., sygn. akt II FSK 447/16.
- Wyrok NSA w Warszawie z 5 kwietnia 2017 r., sygn. akt II FSK 623/15.
- Wyrok SA w Katowicach z 25 lutego 1998 r., sygn. akt I ACa 729/97.
- Wyrok SN z 19 maja 1953 r., sygn. akt II C 286/53, OSNCK 1954, Nr 3, poz. 57.
- Wyrok SN z 6 grudnia 2000 r., sygn. akt III CKN 727/00, Lex nr 53283.
- Wyrok SN z 25 sierpnia 2004 r., sygn. akt IV CK 609/03, OSNC 2005, Nr 7–8, poz. 139.
- Wyrok SR dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie z 2 czerwca 2014 r., sygn. akt XIV K 341/13, Lex nr 2149519.
- Wyrok TK z 16 lutego 1999 r., sygn. akt SK 11/98.
- Wyrok TK z 2 grudnia 2004 r., sygn. akt U 10/07.
- Wyrok TK z 11 maja 2007 r., sygn. akt K 2/07.
- Wyrok TK z 14 grudnia 2009 r. sygn. akt K 55/07.
- Wyrok TK z 10 grudnia 2014 r., sygn. akt K 52/13.
- Wyrok TK z 7 października 2015 r., sygn. akt K 12/14.
- Wyrok WSA w Kielcach z 23 listopada 2017 r., sygn. akt I SA/Ke 479/17.
- Wyrok WSA w Olsztynie z 16 czerwca 2016 r., sygn. akt I SA/Ol 186/16.

### **Źródła internetowe**

*9-latka skazana na katechezę. Psycholożka komentuje postanowienie*, <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7-130517-24395627-9-latka-skazana-na-katecheze-psycholozka-komentuje-postanowienie.html>.

*Decydowanie o istotnych sprawach dziecka – spór o wyznanie religijne*, <https://www.rozwodowy.pl/decydowanie-o-istotnych-sprawach-dziecka-spor-o-wyznanie-religijne,577,p.html>.

*Spór rozwiedzionych rodziców o córkę. Sąd nakazał 9-latce chodzenie na religię*, <https://www.wprost.pl/kraj/10186367/spor-rozwiedzionych-rodzicow-o-corke-sad-nakazal-9-latce-chodzenie-na-religie.html>.

## **Jurisdiction of guardianship courts in cases involving important matters of the child related to religious conviction**

### **Summary**

The focus of the paper is an issue of the competence of the guardianship court in cases involving important matters of the child (Article 97 § 2 of the Family and Guardianship Code of 1964) related to upbringing in accordance with parents' religious (or atheistic) conviction. It must be emphasized that many arguments for the standpoint that the jurisdiction of the state courts is inadmissible in such cases. The conclusion is primarily based on the constitutional impartiality of the public authorities in matters of religious conviction and parents' freedom to ensure their children religious upbringing in accordance with their convictions (Articles 24 and 53 of the Constitution of the Republic of Poland of 1997) and the specific, personal nature of this cases. The author discusses the circumstances where a judgment guardianship court would be necessary and presents the types of such judicial judgments depending on whether the parents – driven by religious reasons – endanger or not the child's welfare.

**Keywords:** cases involving important matters of the child, religious conviction, guardianship court, parental responsibility